

Mieczysław Limanowski – poeta geologii

Jerzy B. Miecznik¹**Mieczysław Limanowski – the poet of geology.** Prz. Geol, 60: 319–322.

Abstract. The Pole, Mieczysław Limanowski (1876–1947), now becoming a figure less and less remembered, has been a brilliant self-taught man of science and art, with erudite and wide-ranging mind which made him a scholar of great reputation. He became world famous as one of pioneers in the nappe tectonics of the Alpine ranges (Tatra Mts and Carpathians, Dinarides, Appenines, and mountain ranges of Sicily and Crimea). He had also successes in studies on the Quaternary and, as a nature scientist and humanist, original achievements also in studies on geography of the Man. At the same time, together with Juliusz Osterwa he established the Reduta theatre group considered to be Poland's first theatre laboratory and one of the major artistic and ethical events in the Polish theatre of the XX century. He became an ideologist, literary manager, dramatic adviser, author of numerous reviews of

plays and essays on art and literature. A colourful literary style, also clearly visible in his geological writings, earned him the opinion of a poet of geology.

Keywords: Mieczysław Limanowski, nappe tectonics, Alpine mountain ranges, theaters, Reduta laboratory theatre

Mieczysław Limanowski jest coraz mniej pamiętany, a od dawna niedoceniany jako geolog. A przecież jego kariera tektoniczna przed I wojną światową (ryc. 1) była bardzo błyskotliwa, wybitne osiągnięcia naukowe spowodowały, że szybko znalazł się w czołówce badaczy alpidów z powodzeniem rozwijających teorię płaszczowinowej budowy gór Marcela Bertranda. Niewielu polskim geologom udało się uzyskać podobnie wysoką pozycję w światowej geologii. Warto podkreślić, że Limanowski był samoukiem i odnosił sukcesy nie tylko w geologii. Był reformatorem polskiego teatru, współtwórcą i kierownikiem literackim Reduty, krytykiem teatralnym. W wileńskim okresie działalności uniwersyteckiej odznaczył się także nowatorstwem w dziedzinie geografii (antropogeografia). Miał bardzo żywy, twórczy umysł, a do tego duszę artysty. Szkoda, że nie powiodła się próba napisania monografii o nim z powodu utrudnionego dostępu do materiałów archiwalnych, podjęta przed laty przez profesora Zbigniewa Wójcika (1998a).

Mieczysław Limanowski urodził się 6 stycznia 1876 r. we Lwowie. Był synem znanego socjalisty, działacza niepodległościowego, historyka Bolesława i Wincentyny z Szarskich, z zawodu nauczycielki. Z powodów politycznych, pod presją władz austriackich, Limanowscy wyjechali w 1878 r. do Szwajcarii, gdzie Mieczysław spędził dzieciństwo i po raz pierwszy zetknął się z wysokimi górami. Często wymykał się z domu na dalekie samotne wycieczki i marzył, by zostać „drugim Kopernikiem” (Marosz, 1970). Wcześniej został osierocony przez matkę. Po skończeniu szkoły początkowej, do której uczęszczał w Szwajcarii i w Paryżu, wrócił w 1890 r. do kraju. Wobec trudnej sytuacji materialnej ojca, który pozostał za granicą, rozpoczął tu, początkowo pod opieką dalekich krewnych, coraz bardziej samodzielne życie. W szkole średniej dorabiał korepetycjami, po jej ukończeniu (z odznaczeniem) przez wiele lat utrzymywał się jako nauczyciel prywatny. W 1897 r. zapisał się na Wydział Inżynierii Politechniki Lwowskiej,

gdzie zetknął się z wybitnym geologiem profesorem Julianem Niedźwieckim, ale podczas II roku zapadł na chorobę płuc i wyjechał do Zakopanego dla ratowania zdrowia. Na politechnikę nigdy już nie wrócił.

Tatry zauroczyły Limanowskiego, a jednocześnie zaintrygowały naukowo. Bardzo wiele czasu spędzał w górach, z młotkiem i plecakiem, na studiowaniu ich budowy i gromadzeniu okazów skał i skamieniałości. Wiedzę teoretyczną czerpał z gromadzonej literatury przyrodniczej. Na życie zarabiał jako nauczyciel prywatny u Lilpopów i Witkiewiczów, a jego uczniem został m.in. młody Witkiewicz, czyli Witkacy. Nawiasem mówiąc debiutem artystycznym Witkacego były rysunki do artykułu Limanowskiego „Glossopteris” w Przeglądzie Zakopiańskim w 1900 r. (Pinkwart & Długołęcka-Pinkwart, 2003). Istotnym zdarzeniem było natrafienie w Muzeum Tatrzańskim na świeżo wydaną, poważną monografię geologiczną Tatr „Die Geologie des Tatrgebirges” Viktora Uhliga (1897–1899), cenionego profesora Uniwersytetu w Wiedniu, która stała się dla niego przewodnikiem po Tatrach.

Swoje obserwacje zaczął od najstarszych skał osadowych Tatr, zlepieńca koperszadzkiego i kwarcytów triasu leżących na granitach (Limanowski, 1903). Jego ważnym odkryciem było stwierdzenie obecności fauny werfenu w utworach reglowych (Limanowski, 1901).

Naprawdę przełomowe znaczenie miała słynna wycieczka IX Międzynarodowego Kongresu Geologicznego w Wiedniu w 1903 r. w Tatry i Pieniny. Limanowski wziął w niej udział na zaproszenie profesora Uhliga, z którym utrzymywał listowne kontakty i traktował go jako swego mistrza. Według Uhliga Tatry były zbudowane z szeregu fałdów i uskoków powstałych w wyniku nacisku z północy. W wycieczce uczestniczył wybitny geolog szwajcarski z Lozanny, Maurice Lugeon, który nie znał Tatr, ale na podstawie bardzo dobrej mapy Uhliga dokonał własnej interpretacji ich struktury, zgodnie z teorią płaszczowinowej budowy gór. Podczas wycieczki na Liliowe Lugeon

¹Państwowy Instytut Geologiczny – Państwowy Instytut Badawczy, ul. Rakowiecka 4, 00-975 Warszawa; jerzy.miecznik@pgi.gov.pl.

Ryc. 1. Mieczysław Limanowski, przed r. 1914. Ze zbiorów Muzeum Ziemi PAN

udowodnił słusność swoich poglądów. Zacytujmy Limanowskiego (1904): „Nie możemy odtąd inaczej mówić jak o płaszczowinach tatrzańskich. Skonstatowaliśmy, że region Czerwonych Wierchów jest płaszczowiną. Zatem i skały północnego pasa zostały z dala przywleczone, skały dolnotatrzańskiej facies. Tymczasem zapanowała cisza. Mgła pojawia się w słońcu, błyska złowrogo i zasypuje nas śniegiem. Kwiaty wszystkie toną pod białym obrusem i zupełnie zapanowuje zima polarna. Za chwilę znowu mgły pierchają, słońce tropikowo przygrzewa, spod śniegu odsłaniają się kwiaty duże, szeroko rozłożone: złote kozłowce i świeczniki tojadu (...). Rozmowa toczy się o Botticellim, przechodzi na Boecklina. Zdaje się, że w nauce geologia najbardziej sąsiaduje ze sztuką. Tyle się o niej wciąż mówi. Na ogół ludzi o wielkiej wyobraźni zawsze pociągały warstwy i cementarzyska ziemi. Ajschylos, Dante, da Vinci, Goethe, Słowacki”.

Trzeba tu wtrącić, że bardzo literackie i malarskie, choć na dzisiejsze czasy często zbyt egzaltowane, popularyzatorskie teksty geologiczne Limanowskiego, publikowane m.in. w *Przeglądzie Zakopiańskim* (np. „O wspaniałej przeszłości Tatr” w 1900 i 1902 r.), które cieszyły się poczytnością, profesor Jacek Kolbuszewski (1992) nazwał „poezją geologii” i odnotował to w antologii polskiej literatury tatrzańskiej. Teksty te działały inspirująco na Tadeusza Micińskiego podczas pisania powieści „Nietota. Księga tajemna Tatr”, w której Limanowski został ukazany jako profesor Rufin Zawirro. Dzięki prawdziwemu darowi

słowa Limanowski stworzył wiele polskich terminów tektonicznych, bardzo ładnych i powszechnie do dziś stosowanych, jak: płaszczowina, czapki i okna tektoniczne, porwaki, skręt korzeniowy, jądro antyklinalne fałdu i inne.

Limanowski uległ fascynacji teorią płaszczowin, która pchnęła go ku wielkiej przygodzie, jaką stały się niezwykle intensywne i owocne, trwające 10 lat, badania tektoniczne w Tatrach i Karpatach, na Krymie, w Górach Dynarskich, na Sycylii i w Apeninach.

Rozpoczął je w Tatrach już jesienią 1903 r. i wkrótce, na potwierdzenie słusności tezy o przesunięciu płaszczowiny reglowej z południa, odkrył na północnym zboczu Ciemniaka, na Gładkim Upłaziąńskim, płat silnie sprasowanych skał facji reglowej. Wiadomość o tym znalazła się w *Rozprawach Matematyczno-Przyrodniczych Akademii Umiejętności* w Krakowie (Limanowski, 1904), w języku polskim i francuskim. Artykuły publikowane przez AU z reguły ukazywały się w kilku wersjach objętościowych i językowych (Wójcik, 1998b), dzięki czemu mogły być czytane za granicą. W 1903 r. Limanowski został członkiem Komisji Fizjograficznej Akademii Umiejętności, która będzie dotowała niektóre jego badania, a w następnym roku zaproszono go na członka Francuskiego Towarzystwa Geologicznego. W 1905 r. podjął bardzo śmiałą, ale nieudaną próbę przedstawienia budowy całych Karpat na gruncie teorii płaszczowin w pracy „Rzut oka na architekturę Karpat”. Niedostatek danych stratygraficznych i kartograficznych sprawił, że koncepcja w pierwotnej postaci nie ostała się (Passendorfer, 1950). Kłopoty ze zdrowiem spowodowały jego blisko roczną kurację w Lovranie nad Adriatykiem. Była to okazja do penetrowania pobliskich Gór Dynarskich. Stwierdził wówczas ich płaszczowinową budowę, ale opracowanie wyników zakończył dopiero kilka lat później w rozprawie pt. „Wielkie przemieszczenia mas skalnych w Dynarydach koło Postojny” (Limanowski, 1910). Były one potem kwestionowane, lecz bez powodzenia, przez Franza Kossmata, który wcześniej opublikował z tego terenu szczegółową mapę (Passendorfer, 1950). Rozprawa ta uchodzi za najlepszą pracę naukową Limanowskiego (Kuźniar, 1949; Passendorfer, 1980).

Zanim jednak doszło do jej wydania miał on możliwość podjęcia w 1907 r. badań geologicznych na północnej Sycylii w związku z trzymiesięcznym „służbowym” pobytem w roli nauczyciela domowego podróżującej rodziny ziemiańskiej Wolfarthów. Jesienią tego roku wyjechał do Lozanny do profesora Lugeona. Odbył u niego praktykę w laboratorium tektonicznym, uczęszczając jednocześnie na wykłady na uniwersytecie. Po dodatkowych badaniach terenowych na Sycylii w 1908 r. napisał pracę pt. „Sur la tectonique des Monts Péloritains dans les environs de Taormina (Sicile)”, przedstawioną jako praca doktorska pod kierunkiem M. Lugeona i opublikowaną w Szwajcarii w 1909 r. Doktorat był dużym sukcesem naukowym. „Życzę, aby ta piękna praca przyniosła Panu pożytek w Pańskim kraju, a także uznanie dla Pańskiej istotnej wartości” – pisał w liście do Limanowskiego Lugeon (Marosz, 1970), a Emile Argand, młody, ale już wybitny tektonik alpejski, zaczął swój list słowami: „Drogi przyjacielu, list Twój został jak najmilej powitany i sprawił mi radość. Jesteśmy

wszyscy szczęśliwi, że Ty wydałeś swoją piękną pracę o Taorminie właśnie u nas” (Marosz, 1975). W dalszej części listu pisze też: „Ogromnie się cieszę z ukazania się Twej pracy o Dynarydach. Po tak owocnej wymianie poglądów, jaką przeprowadziliśmy w roku ubiegłym, nic z tego co Ty stworzysz i co dotyczy Ciebie nie może być dla mnie obojętne”.

Po powrocie w Tatry Limanowski rozpoczął systematyczne, szczegółowe badania terenowe w masywie Czerwonych Wierchów i na sąsiednich terenach, podejmując próbę stworzenia syntezy budowy pasma wierzchoń Tatr (Limanowski, 1911). Przeszkodą trudną do pokonania był jednak niski stopień rozpoznania stratygrafii serii wierzchowej (Kotański, 1998). Pełnym sukcesem zakończył natomiast badanie pozycji geologicznej tatrzańskiego eocenu (Limanowski, 1910). Limanowski współpracował w tym czasie z Sekcją Fizjograficzną AU, z Muzeum Dzieciuszyckich we Lwowie, Muzeum Tatrzańskim w Zakopanem i Towarzystwem Tatrzańskim. Zapraszany przez różne instytucje i organizacje miał wiele wykładów, bardzo ciekawie wygłaszanych. Jako młodzi chłopcy uczestniczyli w nich przyszli wybitni geolodzy: Walery Goetel i Czesław Kuźniar. Tak to wspominał po latach profesor Goetel (Wójcik, 2009): „Ostateczne rozstrzygnięcie [o wyborze kierunku studiów] zapadło we mnie pod wpływem wspaniałego cyklu wykładów z geologii, jakie – będąc w VIII, a więc w ostatniej klasie gimnazjum – słyszałem w Krakowie w ramach wykładów Uniwersytetu Ludowego im. A. Mickiewicza, wygłoszonych przez Mieczysława Limanowskiego.

Limanowski był człowiekiem wyjątkowego talentu twórczego i krasomówczego oraz wulkanicznego temperamentu. Jego wykłady geologii oparte na własnych badaniach (...) były porywające. Gdy słuchało się Limanowskiego, trzęsła się Ziemia, wybuchały wulkany i z głębi Ziemi wynurzały się łańcuchy górskie. A wszystko to było równocześnie oparte na olbrzymiej wiedzy prelegenta i podawało słuchaczom ostatnie wyniki nauki”.

Uznawany za najlepszego polskiego tektonika Limanowski został poproszony o opracowanie hasła „Tektonika Tatr” w Encyklopedii Polskiej Akademii Umiejętności (1912), a na prośbę profesora Józefa Morozewicza napisał obszernie uzupełnienie z zakresu tektoniki do polskiego tłumaczenia „Dziejów Ziemi” Melchiora Neumayra (1912).

W 1912 r. Mieczysław Limanowski odbył jeszcze kilkumiesięczną podróż do Włoch i była to okazja do badań geologicznych w Apeninach Południowych, w Kalabrii, opisania ich płaszczowinowej budowy i związków ze strukturami Sycylii (Limanowski, 1913).

I tak dobiegła końca krótka, ale niezmiernie bogata w dokonania przygoda tektoniczna Limanowskiego – przykład niezwyklej pasji, wielkiego talentu i wyobraźni.

W 1913 r. Limanowski przeniósł się do Warszawy i skoncentrował swoją uwagę na teatrze, który był dotąd jego drugą pasją. Nawiązał kontakt z Sekcją Teatralną Stowarzyszenia Literatów i Dziennikarzy Polskich, wygłaszał wykłady, pisał recenzje teatralne, założył krótkotrwały Teatr Powszechny, na inaugurację którego został wystawiony „Cyd” Corneille'a-Wypsiańskiego w inscenizacji Limanowskiego i Zelwerowicza (Osiński, 1992; Kurek,

1998). W tym czasie poznał się zapewne z Juliuszem Osterwą.

Trzeba tu podkreślić jego wielką erudycję, która pozwalała mu swobodnie poruszać się w tematyce sztuki, literatury, historii, zajmować się ezoteryką i z łatwością przekraczać granicę między humanistyką a naukami przyrodniczymi i ścisłymi.

Po wybuchu wojny jako poddany austriacki został ewakuowany do Moskwy, gdzie wraz z Juliuszem Osterwą nawiązał kontakt ze sławnym rosyjskim reżyserem i reformatorem teatru Konstantym Stanisławskim. Zapewne wtedy podczas spotkań ze Stanisławskim kształtował się pogląd Limanowskiego i Osterwy na istotę twórczości aktorskiej i na aktora jako centralną postać w sztuce teatru (Kurek, 1998).

Po powrocie do Warszawy w grudniu 1918 r. Limanowski założył I Polskie Studio Sztuki i Teatru im. A. Mickiewicza i z grupą aktorów pracował nad zaczęłą w Moskwie inscenizacją „Dziadów”. Był to właściwie początek teatru Reduty, którego oficjalne otwarcie, z udziałem Juliusza Osterwy, nastąpiło jesienią 1919 r. (Kurek, 1998). Reduta stanowiła teatr-laboratorium wystawiający wyłącznie sztuki polskie, z własną szkołą aktorską (Instytut Reduty), wychowującą aktorów ideowych, głęboko przeżywających grę, o wysokiej etyce zawodowej. Stała się ona legendą i jest uznana za ważne zjawisko w polskim teatrze XX wieku, a jej dorobek działał inspirująco na Jerzego Grotowskiego i wciąż budzi zainteresowanie kolejnych pokoleń twórców teatralnych.

Rola Limanowskiego, który nie był reżyserem, ani aktorem, ale miał wielką intuicję i wyczucie każdego fałszu teatralnego i rutyny, polegała m.in. na bardzo wnikliwej, intelektualnej i emocjonalnej analizie tekstu sztuki z całym zespołem, co wymagało od aktorów maksymalnego, twórczego zaangażowania. Było to możliwe dzięki ogromnej wiedzy i niezwykle silnej, charyzmatycznej osobowości Limanowskiego (Kurek, 1998). „Takiego człowieka jak Limanowski nie miał prawdopodobnie żaden teatr na świecie” – pisał Jerzy Szaniawski (1956), autor dramatów wystawianych w Reducie.

Na zaproszenie dyrektora Morozewicza Limanowski podjął także pracę w nowo utworzonym Państwowym Instytucie Geologicznym, początkowo nawet w Tatrach, później jednak zajął się z powodzeniem badaniami czwartorzędu na Niżu Polskim (Limanowski, 1922a). Z właściwą sobie wyobraźnią i zdolnością do syntezy przedstawił również interpretację różnych struktur tektonicznych na obszarze Polski i na terenach sąsiednich, pod wieloma względami bardzo trafną (Limanowski, 1922b). Powrót do geologii nie trwał długo. W 1923 r. Limanowski został zwolniony w ramach redukcji załogi instytutu, przy czym jak wynika z opublikowanego przez Julię Marosz (1970) listu Morozewicza, chyba raczej na własne życzenie. Teatr pochłonął go bez reszty i nie przyjął propozycji objęcia Katedry Geografii Fizycznej Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie.

Gdy jednak w 1925 r. przeniósł się wraz z Redutą do Wilna, ponowiona przez profesora Bronisława Rydzewskiego propozycja przyjścia na Uniwersytet została przyjęta i Limanowski w październiku 1926 r. otrzymał nominację profesora nadzwyczajnego geografii fizycznej

Ryc. 2. Mieczysław Limanowski i Władysław Szafer (po prawej) na statku, w drodze Odrą do Świnoujścia, na Zjeździe Pol. Tow. Geograficznego, maj 1947 r. Fot. Jan Dylik. Ze zbiorów Muzeum Ziemi PAN

na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym USB. Stworzył tu poważny ośrodek studiów geograficzno-fizycznych, ale co ważniejsze – pierwszy w Polsce zespół studiów nad geografią człowieka (Wójcik, 1998a). Jako wybitny przyrodnik i humanista był do tego świetnie przygotowany.

Jego związki z Redutą rozluźniły się, ale po reaktywaniu Instytutu Reduty w Warszawie uczestniczył w przygotowywaniu wystawianych sztuk. Mieszkając w Wilnie, opiekował się studenckim Kołem Dramatycznym, pisał recenzje teatralne, współpracował z Radiem Wileńskim (Słownik biograficzny..., 1973).

Po zamknięciu Uniwersytetu w końcu 1939 r. w następstwie zdarzeń po napaści sowieckiej 17 września prowadził z kolegami tajne wykłady dla studentów, a utrzymywał się ze sprzedaży książek ze swojej biblioteki (Wąsik, 1996). W 1945 r. w ramach „repatriacji” znalazł się wraz z częścią pracowników uczelni w Toruniu, gdzie zaczęła się organizacja Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika (ryc. 2). Profesor Limanowski już wcześniej niedomagał, w Toruniu podjął jeszcze wykłady, ale na krótko, gdyż 25 stycznia 1948 r. zmarł. Został pochowany na toruńskim Cmentarzu św. Jerzego.

LITERATURA

- KOLBUSZEWSKI J. 1992 – Tatry i górale w literaturze polskiej. Antologia. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław-Warszawa-Kraków.
- KOTAŃSKI Z. 1998 – Prace Mieczysława Limanowskiego o geologii Tatr. [W:] Mat. z sesji nauk. Toruń 1-3.XII.1995 nt. Mieczysław Limanowski, człowiek, twórca, świadek czasów. Wyd. UMK, Toruń: 93–113.
- KUREK K. 1998 – Mieczysław Limanowski jako współtwórca Reduty. [W:] Mat. z sesji nauk. Toruń 1-3.XII.1995 nt. Mieczysław Lima-

- owski, człowiek, twórca, świadek czasów. Wyd. UMK, Toruń: 213–223.
- KUŹNIAR C. 1949 – Mieczysław Limanowski (wspomnienie pośmiertne). Rocznik Pol. Tow. Geol., XVIII: 318–334.
- LIMANOWSKI M. 1901 – Fauna werfeńska w Tatrach. O wysepkach prątrazzańskich. Kosmos, XXVI, 11/12: 15–17.
- LIMANOWSKI M. 1903 – Perm i trias lądowy w Tatrach. Pamiętnik Tow. Tatrzańskie, XXIV: 140–176.
- LIMANOWSKI M. 1904 – Odkrycie płatu dolnotatrzańskiego w paśmie Czerwonych Wierchów na Gładkiem. Rozprawy Wydz. Matematyczno-Przyr. AU w Krakowie. Seria B, XLIV: 56–60.
- LIMANOWSKI M. 1904 – Wycieczka w Tatry i Pieniny (IX MKG, 1903). Pam. Tow. Tatr. XXV: 131–183.
- LIMANOWSKI M. 1905 – Rzut oka na architekturę Karpat. Kosmos, XXX, z.V–VII: 253–340.
- LIMANOWSKI M. 1906 – Sur la genèse des Klippes des Carpathes. Bulletin de la Société Géologique de France, 4 série, t. VI: 151–164.
- LIMANOWSKI M. 1909 – Sur la tectonique des Monts Péloritains dans les environs de Taormina (Sicile). Bulletin de la Société Vaudoise des Sciences Naturelles. 5 S., XLV, no. 1656.
- LIMANOWSKI M. 1910 – Wielkie przemieszczenia mas skalnych w Dynarydach koło Postojny. Rozpr. Wydz. Mat.-Przyr. AU w Krakowie, Ser. III, t. 10, dział A: 106–171.
- LIMANOWSKI M. 1910 – Czy eocen w Tatrach transgreduje na miejscu, czy został przywleczony z dala? Kosmos XXXV, 7–8: 719–731.
- LIMANOWSKI M. 1911 – Geologiczne przekroje przez wielki fałd Czerwonych Wierchów między doliną Suchej Wody a Chochołowską w Tatrach. Rozpr. Wydz. Mat.-Przyr. AU w Krakowie, Ser. II, t. II, dział A: 41–80.
- LIMANOWSKI M. 1913 – Die grosse Kalabrische Decke. Bull. International de l'Académie des Sciences de Cracovie, Classe de Sciences Mathématique et Naturelles, Ser.A. no. 6A: 370–384.
- LIMANOWSKI M. 1922a – O znaczeniu ilów wstęgowych (warwowych) Chełmna dla stratygrafii dyluwium Pomorza. Sprawozdanie Pol. Inst. Geol., I, 4–6: 337–371.
- LIMANOWSKI M. 1922b – O krzyżowaniu się łańcuchów Europy środkowej w Polsce i o liniach anagogenicznych, biegnących pod tymi łańcuchami. Sprawozdanie Pol. Inst. Geol., I, 4–6: 557–577.
- MAROSZ J. 1970 – Mieczysław Limanowski w latach 1876–1923. Prace Muzeum Ziemi, 15, I: 141–155.
- MAROSZ J. 1975 – Kontakty Mieczysława Limanowskiego z geologami: Maurycym Lugeonem i Emilem Argandem. Prace Muzeum Ziemi, 23, I: 113–120.
- OSIŃSKI Z. (red.) 1992 – Mieczysław Limanowski. Duchowość i maestia. Recenzje teatralne 1901–1940. Instytut Sztuki PAN, Warszawa.
- PASSENDORFER E. 1950 – M. Limanowski jako geolog. [W:] Mieczysław Limanowski [Księga pamiątkowa]. Studia Societatis Scientiarum Torunensis. Supplementum II: 23–36.
- PASSENDORFER E. 1980 – Pamięci Profesora Mieczysława Limanowskiego. [W:] Na skalnej drodze. Wyd. Geol., Warszawa.
- PINKWART M., DŁUGOŁĘCKA-PINKWART L. 2003 – Zakopane. Przewodnik historyczny. Wyd. Pascal.
- SŁOWNIK biograficzny teatru polskiego 1765–1965. PWN Warszawa 1973.
- SZANIAWSKI J. 1956 – W pobliżu teatru. Wyd. Literackie, Kraków
- WĄSIK M. 1996 – Materiały Mieczysława Limanowskiego (1976–1948). [W:] Materiały archiwalne twórczości naukowej geologów polskich w zbiorach Muzeum Ziemi PAN (red. J. Garbowska). Cz. I i II. Muzeum Ziemi, Warszawa.
- WÓJCIK Z. 1998a – Nad materiałami do biografii Mieczysława Limanowskiego. [W:] Mat. z sesji nauk. Toruń 1–3.XII.1995 nt. Mieczysław Limanowski, człowiek, twórca, świadek czasów. Wyd. UMK, Toruń: 13–38.
- WÓJCIK Z. 1998b – Materiały do bibliografii i biobibliografii Mieczysława Limanowskiego. Mat. Z sesji nauk. Toruń 1–3.XII.1995 nt. Mieczysław Limanowski, człowiek, twórca, świadek czasów. Wyd. UMK, Toruń: 359–424.
- WÓJCIK Z. 2009 – Walery Goetel, rektor trudnych czasów Akademii Górniczo-Hutniczej. Wyd. AGH, Kraków: s. 48.